

BESALÚ, XAVIER. *PEDAGOGIA SENSE COMPLEXOS CONTRA FATALISTES I SABERUTS*. XÀTIVA: EDICIONS DEL CREC, 2010

Donar notícia d'un llibre constitueix un motiu de joia i satisfacció quan —com succeeix en el cas que ens ocupa— coneixem l'autor de fa temps i, per tant, sabem de la seva trajectòria i compromís. En efecte, entre els molts mèrits que atresora el professor Xavier Besalú destaca que no només es dedica des de la Universitat a la formació dels nous professionals de l'educació —ja siguin mestres, educadors socials o pedagogs—, sinó que, a més, és una persona compromesa socialment. De fet, ell va optar —un xic desenganyat per la pedagogia que va estudiar, en un moment en què en el camp educatiu s'hi cercaven certeses inexorables ja fos a través de l'aplicació de bateries psicomètriques o de protocols positivistes— per l'acció i la praxi, és a dir, per l'exercici de l'ofici de mestre, una de les feines més nobles que —malgrat totes les dificultats i incomprendiments— es puguin dur a terme en aquest món. És ben sabut que la figura del mestre està avui discutida per moltes sectors socials que —sense aprofundir les veritables causes de la crisi actual— dirigeixen les seves censurens vers l'escola i, per extensió, vers el col·lectiu dels mestres. Talment fa la impressió que els responsables de l'ensenyament —i els mestres en primer terme— siguin una mena de boc expiatori de les culpes d'una societat que es troba instal·lada, des de fa unes dècades, en una crisi permanent, una crisi que ve de lluny i que supera els estrictes àmbits educatius.

Amb tot, viure en la inestabilitat de la crisi no ens hauria de preocupar de manera excessiva, des del moment que aquesta paraula va ser manllevada durant la segona meitat del segle XIX del llenguatge mèdic i va ser traslladada al món social. Ara bé, en el camp de la ciència mèdica, les crisis (una crisi cardíaca o hepàtica, per exemple) són abordades amb la confiança que un adequat tractament resoldrà els mals que perjudiquen la salut de les persones. Desgraciadament, les crisis quan s'apliquen a la realitat social sembla que no tinguin mai solucions, ni guariments, fins al punt que hi ha qui reclama intervencions quirúrgiques radicals, tot sospirant per una antigor que és idealitzada sobre la base que qualsevol temps passat fou millor. Ben mirat, les crisis han estat al llarg del segle XX una constant ben pregona. Hom sovint s'ha referit a la crisi política (quan la democràcia va trontollar assetjada pels totalitarismes de diferent signe), a la crisi econòmica (que si més no des de 1929 afecta periòdicament les finances del món occidental), a la crisi epistemològica (una crisi de fonamentació teòrica de les diverses ciències, no només humanes i socials, sinó també lògiques i experimentals) i, finalment, però no menys important, una crisi de sentit que Husserl ja va diagnosticar com un dels mals més greus de la societat contemporània.

Després de l'ensorrament de les seguretats del món d'ahir, d'aquell món que Stefan Zweig va saber retratar magistralment en les seves memòries, hom cerca el sentit en un context en què predomina un conjunt de visions globals o cosmovisions (*Weltanschauung* en alemany, *World view* en anglès) que, en el context cultural postmodern, pul·lulen entre un magma d'opcions i possibilitats. El cas és que la raó s'ha afeblit, i n'ha perdut, d'aquesta manera, la hipotètica puresa, segons Kant. En realitat, la modernitat s'ha vist abocada a assumir un conjunt d'impureses que ha trasbalsat el panorama del pensament més recent, que avui no accepta fàcilment l'existència d'arguments forts i sòlids. El món —i per tant, les cosmovisions que el configuren— són plurals i diverses i no es poden basar en el principi de la identitat sinó, a l'inrevés, a partir de la diferència. D'aquí que alguns hagin diagnosticat els nostres temps com un moment de febleses en què allò dèbil i líquid sembla que s'hagi imposat, fins a constituir un veritable signe dels vents postmoderns que —vulguem o no— coincideixen amb una societat oberta, global i intercultural en què —superada l'època de les identitats fortes— dóna pas al reconeixement de la diferència.

Situats en aquest punt, no és estrany que s'hagi dit —i repetit una vegada i una altra— que l'educació es troba en una profunda crisi i que l'escola —la seva institució més significativa— estigui malalta. Fins i tot, algú pot arribar a pensar que l'escola ha ingressat en una unitat de cures intensives perquè no respon satisfactòriament als reptes de la societat actual. En efecte, l'escola —a banda de les desigualtats socials— ha de respondre als desafiaments d'una cultura digital que ha trencat els esquemes clàssics de la lògica escolar que —des que es va inventar l'escriptura a Mesopotàmia fa uns cinc mil anys— ha tingut com a principal objectiu l'ensenyament de l'escriptura. Tant és així, que aquesta escola que es diu que està malalta, que no resta ferma sinó «in-ferma», ha de donar respostes a moltes qüestions i problemàtiques que fa unes poques dècades eren impensables: creixement geomètric del coneixement, la qual cosa invalida la visió de l'educació per la instrucció que va donar sentit a la pedagogia fins a la Primera Guerra Mundial (1914-1918); la crisi de valors que es va produir durant els anys seixanta del segle passat, després de l'atzucac de la Segona Guerra Mundial (1939-1945) amb les seves bàrbares atrocitats; la clausura —voldríem no definitiva, sinó momentània— dels grans relats emancipadors que donaven sentit a la història; la crisi de la idea de formació (*Bildung*) que, en un món d'alta tecnologia, tendeix a negligir la dimensió humanista en benefici dels interessos econòmics, etc. En fi, tot plegat ha generat un panorama desolador que ha permès —amb l'educació tot-hom s'hi atreueix— que els profetes de les calamitats anunciïn el col·lapse —si no l'hecatombe— d'un sistema educatiu que —per alguns— ha fet fallida i que, per tant, és la causant de tots els mals que afecten la societat.

Però si observem les coses amb atenció, veiem que aquest sistema educatiu —que avui molts censuren a tort i a dret, vingui a tomb o no— és hereu directe dels principis moderns de la Il·lustració i, en conseqüència, de les il·lusions d'uns homes i dones que volien que la pedagogia constituís una veritable instància redemptora per tal que la humanitat sortís de la seva minoria d'edat. Gràcies a aquest ideari es va consolidar l'escola pública, gratuïta, universal i obligatòria, que va excel·lir en el paper dels mestres —recordem que a Catalunya no van dependre de l'Estat fins a començament del segle passat—, els veritables protagonistes d'una llarga història que s'ha mogut —malgrat les reticències als canvis— entre la tradició i la renovació. En efecte, si hi hagut algun sector professional que ha viscut en permanent situació d'avantguarda —obert sempre a les novetats i assaigs— aquest ha estat el col·lectiu de mestres que sovint ha vist en l'escola un magnífic lloc —a voltes, un veritable laboratori— per innovar i millorar, no només les condicions i continguts materials, sinó també les estratègies i instàncies didàctiques.

Dit amb altres paraules, el món educatiu —tot i el desencant que aclapara avui molts dels que intervenen en les diferents esferes pedagògiques— sempre resta obert a un horitzó esperançador, en què cal il·lusionar-se per tal de trobar a cada moment sentit al que hom fa. El món de la pedagogia —que sap bé les dificultats que encara avui hi ha per portar l'escola a molts indrets del planeta— pensa en el demà, en l'avenir, de manera que l'experiència del passat serveix per projectar un futur que, malgrat la incertesa i indeterminació —la teoria del caos també ha fet forat en el camp de l'educació—, no ens pot immersir en el pessimisme. No és cert —i cal proclamar-ho amb força— que els mestres hagin dimitit de les seves obligacions i responsabilitats.

Adés i ara, la història de les ciències humanes —i aquí l'hermenèutica aporta moltes possibilitats— ens ofereix un marc de confiança, curull d'expectatives optimistes i engrescadores. Tot i les veus d'aquells que de vegades anuncien que la història s'escriu a manera d'un procés degeneratiu, sempre hi ha lloc —quan parlem d'educació— per a l'esperança, és a dir, per a l'optimisme que —sense caure en el parany del cofoisme— ha de guiar el treball dels professionals de l'educació. En darrer terme, i al marge de lleis, disposicions i governs, el sentit de l'acció pedagògica depèn dels propis protagonistes de la tasca educativa.

Sortosament, Xavier Besalú —lluny de diagnosticar mals que no tinguin solució— ens ofereix en aquest llibre una síntesi del seu pensament, que ha afaïçonat al llarg d'un dilatat itinerari professional i intel·lectual que —sense oblidar mai la crítica, a voltes fins i tot àcida— advoca, sense restriccions, per la confiança i l'encoratjament. En aquesta direcció, es pot dir que l'autor —professor de la Universitat de Girona— comparteix una actitud fideïsta, atès que el seu credo pedagògic —ara que fa més d'un segle que Dewey en va escriure el seu— cons-

titueix un cant confiat en un esdevenir estimulador i esperançador. De fet, no estranya que sigui així si tenim en compte que en aquest llibre —un conjunt de veritables perles de procedència diversa que formen un tot harmoniós i sistemàtic— es reflexiona sobre l'educació a partir de la praxi. Ens trobem, doncs, davant d'un pensament que no separa la teoria de la pràctica i que tampoc no cau en l'artifici de les disputes saberudes dels professors universitaris. La seva és, doncs, una reflexió que, sense negligir les qüestions teòriques, neix d'una realitat social viscuda de primera mà, de manera que la seva pedagogia pot ser considerada com una concepció intercultural construïda a partir del contacte directe amb la realitat més immediata i que, a més, vol resoldre els problemes d'una societat que viu un moment històric determinat per la condició postmoderna.

En realitat, Xavier Besalú —que no és cap postmodern— pretén rescabalar la pedagogia del seu descrèdit, des d'una posició responsable i humanista. A més, desconfia de les receptes màgiques que sovint han donat els psicòlegs, des del conductisme fins al constructivisme. Ell és un pedagog de pedra picada, que vol restituir la nostra disciplina d'una identitat pròpia i genuïna, i té clar que la pedagogia —la ciència de l'educació per antonomàsia— no es pot bastir des de fora, sinó des de dins, és a dir, des de la pràctica. D'aquí que la seva fórmula —o si es vol, la seva teoria de l'educació— sintonitzi amb la realitat social fins al punt d'oferir uns trets ben significatius, perquè ens trobem davant d'una pedagogia integradora, democràtica, participativa, crítica i equitativa. És obvi que aquests qualificatius no esgoten la riquesa de la seva proposta, que no es mou en un món de bromes, sinó que toca ben bé de peus a terra. Per això, reclama l'aplicació d'un currículum intercultural i democràtic, que lluiti contra la selecció dels que aparentment són els millors —perquè triomfen a l'escola— i que eviti els perills de l'etnocentrisme.

Efectivament, la seva pedagogia intercultural constitueix una croada contra el fracàs escolar, una xacra que la cultura dominant imposa per tal de garantir el paper selectiu de l'escola. Per consegüent, aquesta pedagogia intercultural vol fomentar les potencialitats dels infants, tot fornint una veritable escola de la integració i de la solidaritat, en què tothom participi decididament. Al seu torn, i des d'una perspectiva global, aquesta escola intercultural —que ha de reflectir els principis d'una pedagogia intercultural— s'ha d'allunyar dels destrets que ha ocasionat històricament l'escola de l'estat nació, la vella escola que va conduir la joventut europea a participar activament en les dues guerres mundials. Ara bé, la cosa no acaba aquí perquè aquesta pedagogia també s'allunya de la retòrica i dels sofismes psicològics, sense voler saber res d'escolàstiques siguin del signe que siguin. Altrament, i sense negar tampoc la catalanitat, aquesta escola intercultural vol posar fi als sentiments de pertinença assimiladors i exclusivistes, i, nogensmenys, a qualsevol manifestació de marginació i desigualtat.

En l'univers mental de Xavier Besalú, els altres —sobretot, els nouvinguts, ja siguin europeus o d'altres continents— tenen una veu pròpia que cal escoltar i aprofitar en el sentit que la seva presència ha d'enriquir i vivificar la nostra realitat educativa i social. Aquesta és una ocasió única que no cal desaproveitar, de manera que ens trobem davant el repte de repensar els continguts d'aquesta nova escola intercultural que —per exemple— no pot reduir la formació musical al que s'ha considerat com a música clàssica, una mena de cànon que ara s'ha de replantejar després de l'arribada de noves veus, instruments i polifonies. És clar que aquesta proposta —que afecta tots els àmbits de l'educació— ens obliga a considerar de bell nou tota la nostra enciclopèdia del saber i, el que no és menys important, una estructura mental que —des d'una perspectiva pedagògica— es va aixecar sobre un mite de progrés que suposava que unes cultures eren més evolucionades i superiors que les altres. El mite del Tarzan —fruit del colonialisme del segle XIX— encara plana massa sovint sobre els nostres imaginaris pedagògics.

Es pot afegir que la proposta de Xavier Besalú no neix del no-res, sinó que es fonamenta en unes arrels pedagògiques ben consistents. Abans hem esmentat la figura de Dewey —promotor de l'educació progressiva i democràtica— que ha estat un dels autors més importants del moviment de l'Escola Nova. També podem recordar Makarenko, un pedagog de l'acció —sempre contrari a l'intervencionisme burocràtic— que va saber aprofitar el millor de cada jove, tot fomentant un sentit de pertinença i col·lectivitat allunyat de qualsevol temptació individualista. Ara bé, vistes les coses a la menuda, en l'esquema pedagògic del nostre autor hi trobem dos referents d'una significació cabdal. Ens referim, lògicament, a la pedagogia de Lorenzo Milani i l'Escola de Barbiana, i a la pedagogia de la consciència de Paulo Freire. No és el moment de detallar les aportacions d'aquests dos grans educadors que han estat dues fites capitals de l'educació de la segona meitat del segle XX, però sí que convé precisar —si més no a tall general— algunes de les influències que Xavier Besalú ha rebut d'ambdós autors. D'entrada es pot dir que tots dos —Milani i Freire— són pedagogs de la consciència, d'una consciència crítica que vol posar fi a qualsevol tipus d'injustícia i bandejament. El primer participa de l'ambient que sorgeix en el context del moviment renovador de l'esperit del Concili II del Vaticà (1962-1965), mentre el segon promou una consciència llatinoamericana —d'una Amèrica que pot ser entesa com a utopia per a la vella Europa— que té punts de contacte amb la teologia de l'alliberament. En ambdós casos, també, es lluita aferrissadament contra l'exclusió, la xenofòbia i el racisme.

Això establert, sembla clar que per Xavier Besalú la pedagogia implica —d'acord amb el postulat de Rafael Campalans, compartit per Joaquim Xirau— que política vol dir pedagogia. Per al nostre autor, la pedagogia és una

qüestió cultural —tal com hem assenyalat— però també política. En realitat, aquests tres conceptes —cultura, política i pedagogia— es poden encreuar en el sentit que la seva pedagogia intercultural s'allunya dels principis neoliberals que proclamen una visió selectiva i mercantil de l'educació. Fet i fet, la seva proposta reclama una defensa acèrrima de l'escola pública com a garantia d'una educació integradora i compromesa socialment. Sense forçar massa les coses, podem afegir que es tracta d'un culturalisme pedagògic que beu dels principis de la Revolució Francesa, adaptats als temps actuals. Tant és així, que aquest culturalisme infon una sèrie de valors que no sorgeixen per generació espontània —com sovint es desprèn d'un naturalisme pedagògic mal paït—, sinó que aquesta nova axiologia deriva, precisament, d'aquesta cosmovisió culturalista, que no és abstracta, sinó apamada a la realitat concreta i quotidiana. En efecte, valors com ara la llibertat, la responsabilitat, la militància, el compromís, la democràcia, la sostenibilitat, sense negar-ne d'altres com l'alteritat i la diferència, configuren un univers axiològic que ha de presidir una pedagogia intercultural que, tot fugint del relativisme cultural, aspira a reconèixer el valor de totes les cultures, sense oblidar la conveniència de fer una lectura crítica i, per tant, dessacralitzadora i desmitologitzadora, de totes elles, però sobretot, i en lloc prioritari, de la nostra pròpia cultura occidental. Amb tot, és evident que no podem negar-ne la vàlua i contribució a la història universal, però seria un error limitar-nos a exaltar-ne les aportacions, sense denunciar-ne i reconèixer-ne les limitacions, mancances i excessos. Ras i curt: en un món global i intercultural l'educació ha de fugir dels plantejaments eurocèntrics que sovint han esbiaixat i colonitzat el discurs pedagògic.

Una proposta d'aquestes característiques —al capdavall, una pedagogia intercultural que va més enllà del simple multiculturalisme, entesa com una vulgar agregació de coses diferents— ens ha de neguitejar perquè trenca esquemes i simplificacions que s'han transmès de generació en generació. Tot amb tot, i aquí rau un dels seus mèrits, l'autor té la capacitat de despertar-nos del somni que vivim en el millor dels mons possibles. Per tant, aquest llibre de Xavier Besalú —fruit de molts anys d'afanys i treballs— no ens pot deixar indiferents. La seva posició és inequívoca. No hi ha lloc per a l'ambigüïtat, de tal manera que ens convida a la reflexió i a la presa de decisions. El debat lògicament està servit. Hi haurà qui s'exclamarà del perill que representa la possible pèrdua de la identitat nacional, és a dir, que el «nosaltres» perdi protagonisme a favor dels «altres». Per la seva banda, també trobem —i Xavier Besalú en pot ser un dels abanderats— aquells que destaquen les enormes possibilitats d'aquesta interculturalitat, per aconseguir un veritable enriquiment mutu i recíproc. No debades, Martin Buber ja va posar de manifestar que la realitat del «jo» necessita

per constituir-se la presència d'un «tu». D'això en resulta una pedagogia interrelacional que no s'escapa entre els membres d'una col·lectivitat, grup o ètnia, sinó que s'ha d'estendre a tothom, vingui d'on vingui, sigui com sigui, al marge de distincions per raons de llengua, orientació o creença. Només així es podrà assolir el somni d'una comunitat intercultural, integradora i inclusiva, oberta a tothom i que, per tant, defuig les temptacions assimiladores, tot aixecant un baluard contra l'odi i la xenofòbia.

Comptat i debatut, podem concloure que no ens trobem davant d'un manual més de pedagogia teòrica, sinó d'un llibre que sorgeix de la combinació de la praxi i de la reflexió i que, per la seva filosofia i el seu compromís, ens invita a una reflexió aprofundida. Talment fa la impressió —i Xavier Besalú és ben conscient de tot plegat— que el mètode de veure, jutjar i actuar, instaurat per Joseph Cardijn, a les primeries del segle xx, manté tota la seva actualitat. Tant és així, que la pedagogia intercultural que ens presenta Xavier Besalú pot ser una bona eina de treball, i, si més no, un bon antídote per vacunar-nos contra els profetes de calamitats que insisteixen a denunciar tots els mals de l'escola i l'educació, però que no presenten la majoria de vegades alternatives plausibles i coherents. És cert que en aquest llibre no es troben solucions miraculoses, ni pocions portentoses, però no és menys veritat que es tracta d'una obra honesta i rigorosa, que combina l'experiència i la ciència, que neix de la praxi i que apunta a la teoria, una obra que —al cap i a la fi— ens ajuda a mantenir la confiança en els mestres i en l'educació. Ni més, ni menys.

Conrad Vilanou i Torrano

BRUNER, JEROME *MAKING STORIES: LAW, LITERATURE, LIFE*.
CAMBRIDGE-MASSACHUSETTS: HARVARD UNIVERSITY PRESS, 2003

Bruner va escriure aquest llibre a la Universitat de Bolonya, convidat a donar la primera *Lezioni Italiana* del nou mil·lenni. Ens diu que «des de la seva fundació al segle XII Bolonya ha estat un centre viu de ferment interpretatiu, sempre implicat en el que poden significar les paraules, els textos, i com les lleis han de ser interpretades en la pràctica. Però una posició interpretativa rarament és benvinguda entre poders establerts l'autoritat dels quals pren el món com donat per suposat. Bolonya ha tingut una llarga història de problemes amb l'autoritat... No puc resistir aquesta llarga tradició. Els problemes d'interpretació sempre m'han fascinat i una altra vegada estan al centre de les preocupacions tant de la llei com